

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN AĞRI YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİLGİ DÜZEYLERİ, KÜLTÜREL FARKINDALIKLARI VE YETERLİLİKLERİ

NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE OF RELATED TO PAIN MANAGEMENT, CULTURAL AWARENESS AND COMPETENCE

Elif DİRİMEŞE¹, Funda KARDAŞ ÖZDEMİR², Zümrüt AKGÜN ŞAHİN³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı hemşirelik öğrencilerini ağrı yönetimine ilişkin bilgi düzeylerinin, kültürel farkındalık ve yeterliliklerinin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır.

Araştırma tanımlayıcı olarak planlanmış, bir üniversitenin Sağlık Yüksekokulu'nda 01-31 Ocak 2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2.3.4. sınıfta öğrenim gören toplam 315 öğrenci oluşturmuştur. Veriler hemşirelik öğrencilerinin ağrı yönetimi bilgisi, kültürel farkındalık ve kültürel yeterliliğini değerlendirmek amacıyla hazırlanan anket ile toplanmıştır. Ankette 49 soru yer almakta ve altılı likert tipinde yanıtlanmaktadır. İstatistiksel analizlerde sayı, yüzde, ortalama, student's t testi ve varyans analizi yapılmıştır. Çalışmanın uygulanabilmesi için Yüksekokul Müdürlüğü'nden ve öğrencilerden izin alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21,4 yıl; sınıf dağılımları %45,4'ü (n=143) ikinci sınıf, %25,7'si (n=81) üçüncü sınıf, %28,9'u (n=91) dördüncü sınıftır. Öğrencilerinin ağrı yönetimine yönelik bilgi düzeyi 73,78; kültürel farkındalık düzeyi 64,74; kültürel yeterlilik düzeyi 66,79'dir. Öğrencilerin sınıf düzeyine ve çalışma durumuna göre ağrı yönetimine yönelik bilgi, kültürel farkındalık ve yeterlilik puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır. Hemşirelik öğrencilerinin ağrı yönetimi bilgisi, kültürel farkındalık ve yeterliliğinin artırılabilmesi için ağrı konusuna bir ders olarak hemşirelik müfredatında yer verilmesi ve geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Yönetimi, Hemşirelik Öğrencisi, Kültürel Yeterlilik

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the level of knowledge of nursing students for pain management, the cultural awareness and competence.

This study was planned as a descriptive. A University of Health Sciences were made between 1 to 31 January 2014. The sample of the study consisted of 315 students in the class 2.3.4. Data is collected by means of questionnaire to assess on pain management knowledge, the cultural awareness and cultural competence of nursing students. The survey included 49 questions are answered in the six-point Likert-type. Number of statistical analysis, percentage, mean, Student's t test and analysis of variance was performed. For the implementation of the study were allowed students and the School Department.

The mean age of the students surveyed 21.4 years. Class distribution of 45.4% (n = 143) second class, 25.7% (n = 81) in the third grade, 28.9% (n = 91) was fourth grade. Knowledge level of students 73.78 for pain management, cultural awareness level of 64.74, 66.79 cultural competency level. Students to grade level and working conditions on depending the difference between knowledge of pain management, cultural awareness and competence scores were not statistically significant. Nursing students knowledge of pain management, cultural awareness and competence to be included in the curriculum of nursing as a lesson to pain issues and development is suggested to be increased.

Keywords: Pain Management, Student Nursing, Cultural Competence

¹ Yrd. Doç. Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi Zonguldak Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği AD.

² Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

³ Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Ağrı insanoğlunun en eski ve en karmaşık sağlık sorunlarından biridir. Ağrı duyuşsal, emosyonel, sosyal ve kültürel özellikleri bulunan kompleks kişisel bir deneyimdir (1). Ağrının değerlendirilmesi ve yönetimi karmaşık bir süreçtir. Bu sürecin etkin bir şekilde yürütülmesinde ve doğru klinik karar vermede sağlık ekibi üyelerinin bilgi ve inançları temel belirleyicileri oluşturmaktadır. Yeni teorik anlayışlara rağmen ağrı değerlendirme ve yönetiminde rutin yaklaşımları uygulanması devam etmektedir (2).

Bireyin ağrı deneyimi algısını etkileyebilecek faktörlerden biri kültürdür. Ağrının etkin bir şekilde yönetilebilmesi için ilk başta yapılması gereken uygulama, hastaların ve aile üyelerinin ağrı deneyimi ile ilgili inançları ve kültürel yapılarına duyarlı olarak ağrı değerlendirmesinin yapılmasıdır. Kültürel inanç ve davranış ağrının anlamlandırılmasını büyük bir şekilde etkilemektedir (1). Hasta hakları arasında tanı ve tedavi sürecinde kendi kültür ve değerlerine uygun şekilde davranma ve bu konuda saygı görme yer almaktadır. Hemşirelik yönetmeliğinde hemşirenin görev yetki ve sorumlulukları arasında bakımı altındaki bireylerin kişisel farklılıklarını kabul ederek, onların onurunu, mahremiyetini ve kültürel değerlerini azami ölçüde tutarak hizmet vermesi gerektiği belirtilmektedir (3). Bu mesleki sorumluluk ile ağrı yaşayan hastanın bakımının sürdürülmesinde kültürel değerlerine özen gösterilmelidir.

Hastanın geleneksel uygulamaları tedaviyi olumsuz etkilemeyecek şekilde kültürel inanç ve yaklaşımları ağrı yönetimi planına dahil edilmesi gerekir. Bakım ve tedavinin sürdürülmesinde özellikle farmakolojik tedaviye ilişkin hemşirelerin rolü ve görevleri hakkında farklı algıları nedeniyle çatışma olabilir. Ağrı tedavisi sürecinde meydana gelen duyarsızlık sağlık sisteminde yer alan hiyerarşinin herhangi bir basamağında yaşanabilir. Bu duyarsızlık kasıtlı veya bilgi

yetersizliğinden dolayı olabilir. Örneğin, doktor orderi ile ağrı yaşayan bir hastaya plasebo girişimi uygulayan hemşirenin bu girişimin doğruluğu, güvenilirliği ve duruma uygunluğu hakkında yeterli bilgisi olmayabilir. Benzer şekilde ağrı tedavisine karşı duyarsızlık kültürel bir anlayıştan da kaynaklanıyor olabilir. Bu girişimi uygulayan hemşire bunun doğru ve uygun olmadığını bilmesine karşın bu durumu ifade etmeye çekinebilir (4). Yapılan bir çalışma sonucuna göre hemşirelerin büyük bir çoğunluğunun ağrının doğasına ilişkin bilgilerinin doğru olduğunun ancak, ağrı değerlendirilmesi ve geçirilmesine ilişkin yaklaşımlarının beklenen şekilde olmadığı belirlenmiştir (5).

Etkili ağrı yönetiminin sürdürülmesinde sağlık ekininin bilgi, davranış ve yetenekleri oldukça önemlidir. Hasta ile 24 saat birlikte olan hemşirelere bu süreçte oldukça büyük sorumluluk düşmektedir. Hemşirelik Bölümünde öğrenim gören öğrenciler birer sağlık personeli aday ve ağrı tedavi sürecinde etkin rol üstleneceğinden ağrının ne olduğu, nasıl değerlendirilmesi gerektiği, tedavisi ve baş etme yöntemlerinin neler olduğunu bilmesi oldukça önemlidir (5).

Yapılan çalışmalarda hemşirelerin çoğunluğunun (n=235) ağrı tanılması ve yönetimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı, % 47,4'ünün ağrı yoğunluğunu tanılamada hastanın davranışlarını gözlemlemediği ve % 74,5'inin ise hastanın ağrısını ölçmek için ağrı tanılama skalası kullanmadığı gösterilmiştir (6). Hemşirelerin bilgi, davranış ve klinik karar verme durumunun ele alındığı bir çalışma sonucuna göre ağrının şiddetini ölçmede hemşirelerin %74,5'inin ağrı tanılama ölçeği kullanmadığı, %47,4'ünün hastaları davranışsal olarak değerlendirdikleri; ağrı bilgi ve davranış puanlarının orta düzeyde olduğu ve ağrı tedavisi için %94,5'inin doktor ile iletişime geçtiği belirlenmiştir. Hemşirelerin hasta eğitiminde ağrının nasıl geçirileceği konusunda hastalara yeterli bilgi vermedikleri, ağrıya neden olabilen günlük aktiviteler sırasında nasıl davranılması gerektiğini göstermedikleri, farmakolojik

olmayan yöntemleri kullanmadıkları belirtilmektedir. Buna karşın, hastaların hemşirelerin ağrıyı azaltmak için yaptıkları analjezik uygulamasından memnun oldukları belirtilmiştir (7). Farklı bir çalışmada ise hemşirelerin, %96,23'ünün ağrı bildiren hastaya çoğunlukla inanmadıklarını, %47,62'sinin hastalarda sözel-davranışsal ağrı belirtilerini izledikleri saptanmıştır (8).

Hemşirelik lisans eğitiminde yakın zamana kadar ağrı konusuna çok az yer verildiği buna ilişkin bir dersin tüm hemşirelik okullarında olmadığı görülmektedir. Ağrının kontrol altına alınmasında bilginin önemi yanı sıra sağlık profesyonellerinin kültürel değerleri ve kendi ağrı deneyimleri de etkili olabilmektedir (5). Bu doğrultuda hemşirelik öğrencilerini ağrı yönetimine ilişkin bilgi düzeylerinin, kültürel farkındalık ve yeterliliklerinin belirlenmesi amacıyla bu çalışma planlanmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırmanın Tipi: Araştırma, hemşirelik öğrencilerinin ağrı yönetimi bilgi düzeyi, kültürel farkındalığı ve yeterliliğini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer Ve Zaman: Araştırma Kafkas Üniversitesi Kars Sağlık Yüksekokulu'nda 01-31 Ocak 2014 tarihleri arasında yapılmıştır.

Evren ve Örneklem Seçimi: Örneklemi Sağlık Yüksekokulu 2.3.4. sınıfta öğrenim gören toplam 315 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem alınma kriterleri, öğrencilerin çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmesi ve anket formlarını eksiksiz olarak doldurması olmuştur. Herhangi bir dışlama ölçütü kullanılmamıştır.

Veri Toplama Aracı: Mawhirter (2010), tarafından hemşirelik öğrencilerinin ağrı yönetimine yönelik bilgi, kültürel farkındalık ve yeterliliği belirlemeye yönelik 2010 yılında geliştirilmiş olan ölçek (9) esas alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanan anket kullanılmıştır. Ankette 49 soru yer almakta ve altılı likert tipinde

yanıtlanmaktadır. Bu sorular ağrı yönetimi bilgisi ve inançları, ağrı yönetiminde kültürün etkisi ve kültürel yeterliliği değerlendirmektedir. Anket soruları bilgi düzeyi, kültürel farkındalık ve kültürel yeterlilik olarak üç başlıkta gruplandırılmıştır. Bilgi düzeyi alt başlığından en az 18 en fazla 108, kültürel farkındalık alt başlığından en az 15 en fazla 90, kültürel yeterlilik alt başlığından en az 16 en fazla 96 puan alınmaktadır. Ankette ayrıca öğrencilerin yaş, sınıf düzeyi ve hemşire olarak çalışma durumu da değerlendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi: Veriler SPSS 18 istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Tüm testlerde istatistiksel anlamlılık değeri 0,050'nin altı olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel analizlerde sayı, yüzde, ortalama, student's t testi ve varyans analizi yapılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırmada veri toplamaya başlanmadan önce Sağlık Yüksekokulu Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından sınıf ortamında toplanmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacı, yararları açıklanarak, gönüllülük ilkesi doğrultusunda sözel onamları alınmıştır. Öğrenciler anketleri isim belirtmeksizin tamamlamışlardır. Anket 10-15 dakikalık bir sürede yanıtlanmıştır.

BULGULAR

Araştırma örneklemindeki öğrencilerin yaş ortalaması 21,41±1,69 (18-27) yıl, %63,2'si kadın, % 36,8'i erkek, %4,4'ü hemşire olarak çalışmaktadır. Sınıf dağılımları incelendiğinde % 45,4'ü ikinci sınıf, % 25,7'si üçüncü sınıf, % 28,9'u dördüncü sınıf olduğu belirlenmiştir. (Tablo 1).

Öğrencilerinin ağrı yönetimine yönelik bilgi, kültürel farkındalık ve yeterlilik düzeyleri incelendiğinde; bilgi düzeyi 73,78±9,68 (45-100), kültürel farkındalık düzeyi 64,74±8,76 (31-84), kültürel yeterlilik düzeyi 66,79±8,18 (38-87)'dir. (Tablo 2).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri

Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	199	63,2
Erkek	116	36,8
Çalışma durumu		
Evet	14	4,4
Hayır	301	95,6
Sınıf Düzeyi		
2. Sınıf	143	45,4
3. Sınıf	81	25,7
4. Sınıf	91	28,9

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre ağrı yönetimine yönelik bilgi (F=0,445; p=0,721), kültürel farkındalık (F=0,159; p=0,924) ve yeterlilik (F=0,220; p=0,882) puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Öğrencilerin çalışma durumuna göre ağrı yönetimine yönelik bilgi (F=1,521; p=0,218), kültürel farkındalık (F=0,404; p=0,525) ve yeterlilik (F=0,077; p=0,781) puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Ağrı Yönetimi Bilgi, Kültürel Farkındalık ve Yeterlilik Düzeyi

Boyutlar	N	Aralık	Min	Max	Ortalama	SD
Ağrı Yönetimi Bilgisi	315	18-108	45	100	73,78	9,68
Kültürel Farkındalık	315	15-90	31	84	64,74	8,76
Kültürel Yeterlilik	315	16-96	38	87	66,79	8,18

TARTIŞMA

Etkili ağrı yönetiminin sürdürülmesi ve hasta bakım sonuçlarının iyileştirilmesi sağlık ekibinin bilgi, tutum, inanç ve yetenekleriyle doğrusal olarak ilişkilidir. Lisans eğitimi veren sağlık programlarında ağrının fizyolojisi, kontrol altına alınması, tedavisi gibi teorik eğitim ile ilgili boşlukların olduğu ve kültürel olarak yanlış inançların bulunduğu belirtilmektedir (10). Hastaların ağrıların yeterince kontrol altına alınmadığı ve bu sorunu değiştirmek için hemşirelik eğitiminde ağrı konusunun önemli olduğu vurgulanmakla birlikte eğitim programlarında bu konunun olmadığı ya da çok az yer verildiği bildirilmektedir (11). Müfredatta ağrı konusuna yeterince yer verilmesi, öğrencilerin ağrıya yönelik bilgi, farkındalık ve yeterliliklerini önemli oranda değiştirebilir.

Bu çalışma sonucunda öğrencilerinin ağrı yönetimine yönelik bilgi (73,78), kültürel farkındalık (64,74) ve kültürel yeterlilik düzeyinin (66,79) orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Literatürde hemşirelik öğrencilerinin ağrı yönetimi konusunda bilgi düzeylerinin ele alındığı kültürel yeterlikle ilgili verilerin olmadığı görülmüştür. İnsanlar yaşadıkları toplumdaki mevcut değer, yargı

ve tutumlara göre “nasıl hasta” olunacağını öğrenirler. Bu nedenle yaşanan toplumda ve sağlık sisteminde ağrı kavramının algılanma biçimi, hastanın ağrısını algılama ve ifade etme biçimini de etkiler (12). Birçok çalışmada hastaların kültürel farklılıklarından dolayı sağlık çalışanları tarafından ağrı tedavisinde yetersizlikler olduğu gösterilmiştir (13).

Hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışma sonuçlarına göre öğrencilerin hastaların ağrı şikayetini dikkate aldığı, ağrının giderilmesinde farmakolojik yöntemleri tercih etmenin daha fazla olduğu (14); ancak farmakolojik yöntemler hakkındaki bilgilerinin nonfarmakolojik yöntemlere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir (15). Ayrıca öğrencilerin nonfarmakolojik yöntemlerin neler olduğu, nasıl uygulandığına yönelik bilgilerinin farklı düzeylerde olduğu gösterilmiştir (16).

Bu çalışmada öğrencilerin sınıf düzeyine ve çalışma durumuna göre ağrı yönetimine yönelik bilgi, kültürel farkındalık ve yeterlilik puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Plaisance ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada dört yıllık hemşirelik programındaki öğrencilerin iki yıllık hemşirelik programındaki öğrencilere

göre anlamlı olarak ağrısı olan hasta senaryosuna yaklaşımda doğru yanıtlar verdiği ve çalışma durumu ile anlamlı ilişkinin olmadığını saptamışlardır. Hastaların ve sağlık çalışanlarının ağrıya karşı yanıtı almış olduğu eğitimle birlikte yaşadığı toplumun kültüründen ve çevresel faktörlerden etkilenir. Yılmaz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada hemşirelik bölümü öğrencilerinin, lisans eğitiminde ağrı kavramına yönelik aldıkları teorik ve uygulamalı eğitimi yeterli buldukları ancak öğrencilerin çoğunluğunun ağrı kavramına bakış, davranış geliştirme ve öneri sunmada her hangi bir değişim yaratmadığını saptamışlardır (17). Bu durumun düzeltilebilmesi için hemşirelik müfredatında ağrının fiziksel, emosyonel, sosyal ve spiritual bileşenlerine yer verilmesi, hastanın ağrısını anlamada hastanın ailesi, kültürü, önceki deneyimleri ve hastanın ağrısını nasıl anlamlandığı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (18). Ayrıca öğrenciler kendi kültürel farkındalıklarını arttırabilmeleri için tutum ve inançlarının, bireysel taraflılığının ve diğer insanların farklı değerlerinin farkında olmalıdır. Hemşire olarak çalışmaya başladıklarında ise farklılıklara uyum sağlamak için diğer ve kendi dinamikleri arasındaki kültürel farklılıkları daha kolay anlayarak bunları kabul etmeye eğilim göstereceği belirtilmektedir (18). Kültürel yeterliliğin geliştirilebilmesi için; bireyin kendi kültürel ve aile değerlerinin, kişisel önyargıların ve varsayımların, farklı değerlere sahip insanların farkında olunması ve kültürel farklılıkların kabul edilmesi gerekmektedir (13).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu sonuçlar doğrultusunda hemşirelik öğrencilerinin orta düzeyde olan ağrı yönetimi bilgisi, kültürel farkındalık ve yeterliliğinin artırılabilmesi için ağrı konusuna bir ders olarak hemşirelik müfredatında yer verilmesinin ve geliştirilmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu dersin kazanımları

öğrencilere ağrının teorik alt yapısını öğretme, klinik uygulamalarda ağrılı hastada bakım standartlarına ulaşma olmalıdır. Bakım sürecinde geleceğin sağlık profesyonelleri olan öğrencilere ağrının kültürel boyutunun farkındalığı ve yeterliliğinin artırılması hedeflenmelidir. Simülasyon yöntemi ile farklı kültürden hastalarla bakım deneyimi yaşatılabilir.

KAYNAKLAR

1. Eti Aslan F, (ed). Kuşuoğlu S. Ağrı algısını etkileyen faktörler: Ağrı Doğası ve Kontrolü. 1. Basım. ISBN: 975-6257-17-2 İstanbul - 2006. ss: 52-60.
2. Lasch KE. Culture, pain, and culturally sensitive pain care. Pain Management Nursing 2000;1(3):16-22.
3. Resmi gazete, 8 Mart 2010, Hemşirelik Yönetmeliği, Sayı:27515
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100308-4.htm>
4. Edirne S. (ed.) Ağrı ve etik- Tıp ahlakı: Ağrı ve Analjezikler, 1. Basım. Ankara- 2007. s:161-168.
5. Eti Aslan F, Badır A. Ağrı kontrol gerçeği: Hemşirelerin ağrının doğası, değerlendirilmesi ve geçirilmesine ilişkin bilgi ve inançları, deneysel ve klinik çalışmalar. Ağrı 2005;17(2):44-51
6. Özer S, Akyürek B, Başbakkal Z. Hemşirelerin ağrı ile ilgili bilgi, davranış ve klinik karar verme yeteneklerinin incelenmesi. Ağrı 2006;18(4):36-43.
7. Yılmaz M, Gürler H. Hastaların ameliyat sonrası yaşadıkları ağrıya yönelik hemşirelik yaklaşımları: Hasta görüşleri. Ağrı 2011; 23(2): 71-79.
8. Özer N, Bölükbaş N. Postoperatif dönemdeki hastaların ağrıyı tanımlamaları ve hemşirelerin ağrılı hastalara yönelik girişimlerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2001; 4(1): 7-17.
9. AMBROSIO MD. PhD Thesis, Senior baccalaureate nursing students' preparation in pain management, cultural pain management, beliefs about pain management, nursing standarts for pain management and culturally competent pain management. John's University Doctor of Education at Dowling College, Adviser, Dr. Robert J. Manley New York, 2010.
10. Watt-Watson J, Hunter J et al. An integrated undergraduate pain curriculum, based on IASP curricula, for six Health Science Faculties. Pain 2004; 110: 140-148.
11. Hunter J, Watt-Watson J et al. An interfaculty pain curriculum: Lessons learned from six years experience. Pain 2008; 140: 74-86.
12. Eti Aslan F. Tarihsel süreçte ağrı, kültürün ağrı algısı ve kontrolüne etkisi, Ağrı Doğası ve Kontrolü. 1. Basım. ISBN: 975-6257-17-2 İstanbul - 2006. ss: 3-9.
13. Weissman DE, Gordon D, Bıdar-Sielaff S. Cultural aspects of pain management. Journal of Palliative Medicine 2004; 7(5): 715-716.
14. Yılmaz F, Atay S. Hemşirelik öğrencilerinin klinik ağrı yönetimi. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 2014; 32-41.
15. Plaisance L, Logan C, Nursing students' knowledge and attitudes regarding pain. Pain Management Nursing 2006; 7(4): 167-175.
16. Özveren H, Uçar H. Öğrenci Hemşirelerin ağrı kontrolünde kullanılan farmakolojik olmayan bazı yöntemlere ilişkin bilgileri. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi 2009; 59-72.

17. Yılmaz M, Özüm Ü, Gürler H, Çifçi ES, Sağlık alanında eğitim alan üniversite öğrencilerinin ağrı kavramına ilişkin bilgileri. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2010; 2:17-27.
18. Davidhizar R, Giger JN. A review of the literature on care of clients in pain who are culturally diverse. International Nursing Review 2004; 51: 47-55.